

ADALYA

(Ayrıbasım / Off Print)

SUNA-İNAN KIRIÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
SUNA & İNAN KIRIÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

Myndos'tan Ölü Yemeği Sahneli İki Stel

Mustafa ŞAHİN*

Bu çalışmada, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nde korunan ve müze kayıtlarına göre birisi Myndos'tan (Gümüşlük)¹ getirilmiş olan iki stel tanıtılmaya çalışılacaktır.

Stel I

Müze Env. No. : 1.2.92

Buluntu Yeri : Kadıkalesi, Myndos.

Yükseklik: 1.02 m.; Genişlik: 0.70 m.; Üst Genişlik: 0.65 m.; Kalınlık: 0.30 m.

Resim Alanı : Yükseklik: 0.635 m.; Genişlik: 0.525 m.; Derinlik: 0.04 m.

Küçük kristalli beyaz mermer. Altı parçanın birleştirilmesi ile tamamlanmış olup, sağ üst köşe ve kenarlarda kopmalar vardır. Uzanan erkeğin yukarıya kaldırdığı sağ kolu bileğe kadar eksiktir. Erkeğin başında tamamen, kadın ve hizmetçilerin başlarında ise kısmen kopmalar, stel genelinde yer yer etkili aşınmalar görülür.

Stelin ön yüzü, kaideli ve basık profilli başlıklar ile anteler, arşitrav, triglyph-metoplu friz, geison ve sima ile naiskos şeklindedir. Mimari elemanlar stelin sol yan yüzünde devam ederken, diğer tarafta işlenmemiştir. Stelin kalınlığı resim alanının alt ortasında daha fazladır.

Triglyph-metopun altındaki architrav benzeri bölümde kısmen okunabilen yazıt bulunmaktadır:

M[E veya Y]PIAΔΗΣΘΕΟΔΟ[P]OY[...]

M[e veya υ]ριᾶδες Θεοδору [...]

"Theodoros'un oğlu M[e veya y]riades ..."

Müze kayıtlarına göre Myndos kaynaklı stelde, örtülü ve işlemeli bacaklı bir kline üzerinde, üst üste konan iki yastıktan sol dirseği ile destek alarak uzanan erkek yer alır;

* Doç.Dr. Mustafa Şahin, Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 42031-Konya.

Mezar stelleri üzerinde çalışmam için izin veren ve bu esnada yardımlarıyla bana destek olan müze müdürü sayın O. Alpözen'e burada içtenlikle teşekkür ederim.

¹ Bodrum Yarımadası'nın batı kıyılarında bir Karia kenti olan Myndos hakkında bk. RE XVI.1 1075 vdd. "Myndos" (Kroll); R.A. Carson, Coins of Greece and Rome (1962) 11; A. Tirpan, Myndos ve Theangela", V. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1987, 167 vdd.; M.T. Göktürk, "Myndos Definesi", Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yıllığı (1990) 130 vdd.

İ.Ö. geç 4. yüzyıl "Attik Kahraman Yemeği Kabartmaları"ndaki kahramanlara benzer şekilde², yukarıya doğru kaldırdığı sağ elinde ucu hayvan başlı bir rython³, karın üzerindeki solunda ise olasılıkla derin bir kase tutmaktadır (Res. 1-3). Uzanan kişinin kahramanlaştırıldığı özellikle stelin naiskos şeklindeki görünümü ile de kendisini açıkça göstermektedir. Uzanan kişinin bakışları başın korunan kısmından anlaşıldığı kadarıyla seyirciye doğru dönüktür. Kahraman, kısa kollu chiton üzerinde, vücudun alt yarısını örten bir manto giymiş, sol arkadan gelen mantonun ucu yastığın altında katlanmıştır.

Klinenin ayak ucundaki chiton üzerine manto giymiş kadın, sağa doğru $3/4$ profilden oturmakta (Res. 1,2) ve korunduğu kadarıyla, uzanan figüre bakmaktadır. Vücudu başla birlikte sıkıca örten mantonun ucu sağ koldan gelerek sol bileğin etrafında yarım tur dolandıktan sonra, sol elle tutulup, ucu bacağın üzerinden aşağıya doğru bırakılmıştır. Sağ eli ile ise çene seviyesinde manto kenarından tutar. Ayakları çarpaz yerleştirilmiş olan bir ayak sehpasının üzerindedir. Chitonun alt ucu sehpanın bir bölümünü kapatır. Yanında, bacakları ile ante pilasteri arasındaki boşlukta cepheden işlenmiş bir hizmetçi kız yer almaktadır (Res. 2). Bel seviyesinde kemerle sıkıştırılmış uzun bir giysi giymiş kız, başını soluna çevirmiş, yukarıya efendisine doğru bakmaktadır. Vücut ağırlığı sağ ayağı üzerindedir. Sağ elinde bir yaprak ayna, solunda bir mücevher kutusu tutar. Ortada, klinenin önünde üzerinde üzüm salkımı ve narı seçilebilen üç bacaklı, bacakları at ayağı şeklinde işlenmiş ve aralarında destek çataları bulunan yuvarlak yemek masası durur. Sağ boşlukta ise hizmetçi kıza oranla daha iri yapılı, cepheden işlenmiş ve sağ ayağı üzerinde duran bir saki yer alır (Res. 1-3). Belden kemerle sıkıştırılan kısa bir chiton giymiş olan saki, sol eliyle karın üzerine gelecek şekilde derin bir kadeh tutarken, sağ eli aşağıya sarkar.

Arka planı üç ayrı noktadan tutturulan bir perde sınırlar. Bu tür perdeler antik çağın ölü yemeklerindeki bir geleneğe açıklık kazandırmaktadır: Eğer ölü yemeği açık alanda veriliyorsa, davetlileri güneş ve rüzgardan korumak üzere yemek yenilen alanın etrafı büyük perdeler ile kapatılmaktadır⁴. Pfuhl, bunun gibi aksesuarların heykeltıraşlar tarafından stellerin üzerine gelişigüzel yerleştirilmiş olduğunu düşünmektedir⁵. Ancak steller üzerindeki bu tür perdeler, arka planı kapatmak için rastgele seçilmeyip yemeğin açık alanda verildiğine işaret etmek üzere kullanılmış olmalıdır⁶. Stellerde görülen mimari çerçeveler ise genel hatları ile bir naiskosun girişini yada yan kanatlarını temsil etmektedir⁷. Ancak, İ.Ö. 4. yüzyıl mezar stelleri ve adak levhalarından farklı olarak, Hellenistik Dönem mezar stellerinin resim alanlarında çerçevede kullanılan pilaster veya sütunlar dışında bir naiskosun iç bölümüne ait diğer mimari öğelere genellikle rastlanmaz⁸.

2 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Chr., Bruns-Özgan, *Lykische Grabreliefs des 5. und 4. Jahrhunderts v. Chr.* IstMitt Beih. 33 (1987) 243 vd. Bu tarz uzanış, ölenin kahramanlaşmasına bir işaret olarak kabul edilmektedir, bk. A. Effenberger, "Das Symposion der Seligen zur Entstehung und Deutung der Totenmahreliefs", *FuB* 14, 1972, 128 vdd.; P. Kieffer, "Fragment eines Totenmahreliefs", *HASB* 7 (1981) 47.

3 Etkili aşınma nedeni ile ne tür bir hayvanın başının resmedilmiş olduğu anlaşılamamaktadır. Hayvan başlı rhytonlar konusunda bk. Tuchelt 1962, *passim*.

4 Pfuhl 1905, 123 vdd. Nr. 1, 138 vd.

5 Pfuhl 1905, 151.

6 von Littrow 1968, 111.

7 O. Deubner, "Ein Totenmahrelief in Pergamon", in: *Studies presented to D.M. Robinson* (1951) 612.

8 von Littrow 1968, 111.

Steller üzerinde genellikle oturur şekilde betimlenmiş olan kadınlar, chiton üzerine himation giyerler; sağa veya sola dönük oturuşlarına göre sağ, ya da sol kolları karınları üzerindedir. Karın üzerindeki kolları ya manto altında, ya da üstündedir. Karın üzerinde uzanan koldan destek alan diğeri yukarı doğru yükselir, el ile boyun veya çene seviyesinde başa kadar çekilen mantonun kenarından tutar⁹. Her ne kadar yukarıya doğru kaldırılan kolların tercihinde, zeminle ilişkinin kesilmeyip böylece kolların daha dayanıklı olması düşüncesinin önemli rol oynamış olduğu savlansa da¹⁰, Bodrum Steli'nde de açıkça görülebileceği gibi, yukarıya doğru kaldırılmış olan kolun tercihinde zeminle ilişki göz önünde bulundurulmamıştır. Bu saptamadan hareketle, farklı kolların yukarı doğru kaldırılması, mantonun ön üst vücudu tamamen örtmesi yada örtmemesi, manto ucunun kola sarılması veya elden aşağı doğru bırakılması, kanımca, mezar stelleri üzerindeki belirli kadın tiplerinin vurgulanmak istendiğine işaret ediyor olmalıdır¹¹.

Kadınların kol devinimi ve mantonun vücudu sarış biçimi bizlere Pudicitia adı verilen ve özellikle Hellenistik Dönem'de oldukça yaygın olan bir kadın tipini hatırlatmaktadır¹². İlk olarak Pinkwart, "Pudicitia" olarak adlandırılan kadın tipleri arasında mantonun sarılışı, kolların ve bacakların devinimine göre beş grup saptar¹³. Bu gruplamada bacakların hareketlerinin de rol oynamasının değişik yontularda karışıklığa neden olmasından dolayı olacak ki, Linfert; "hangi bacağın hareketli, hangi kolun karında olduğu, diğer kolun dik mi, yoksa eğik mi durduğu belli değil"¹⁴ diyerek kapsamı biraz daha esnek tutmuştur. Daha sonra Yaylalı ise; "Pudicitia, bir kolu karında diğerinin dirseği ona dayalı, eli çenenin yanında, başa kadar çekilen mantonun kenarından tutan kadın tiplerine verilen genel bir kavramdır" diyerek Pudicitia tipinin kapsamını iyice genişletmiştir¹⁵. Ancak saptanan bu beş tip arasında hareketli bacağın da göz önüne alınması, buna karşın steller üzerinde figürlerin oturur şekilde resmedilmesi¹⁶, kabartmalar üzerindeki oturan kadınlar da grupların belirlenmesini zorlaştırmaktadır¹⁷.

⁹ Şahin 1999, 62.

¹⁰ A. Yaylalı, Hellenistik Devir İzmir Kökenli, Figürlü Mezar Stelleri. (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi Erzurum 1979) 42.

¹¹ Şahin 1999, 63

¹² Pudicitia tipinin ilk örnekleri tam olmasa da geç İ.Ö. 4. yüzyılda vardır. [Örneğin, Ağlayan Kadınlar Lahdi: Lippold, Plastik 231 dn. 9 Lev. 82.1; R. Fleischer, Der Klagefrauensarkophag aus Sidon, IstForsch 34 (1983), Lev. 19, 20, 22. Mezar stelleri: H. Diepolder, Die attischen Grabreliefs des 5. und 4. Jhs. v. Chr (1965) Lev. 51.1,2]. Ayrıca Kleiner İ.Ö. 3. yüzyıl terrakotalarında bu tipin varlığını saptamış: G. Kleiner, Tanagrafiguren. Jdl. Erg.-Bd 1 (1942) 116 vd. Lev. 20 c,d; Horn 1931, 64. Bu tipe ait en erken örnek olarak Tegea'daki yontu gösterilse de (G. Kraemer, "Stilphasen der hellenistischen Plastik", RM 38/9, 1933/34, 174 vd. Lev. 6), eserin kötü durumu ve tek oluşu savlanan İ.Ö. 3. yüzyıl tarihini şüpheli bırakmıştır [A. Linfert, Kunstzentren hellenistische Zeit (1976) 149 vd.; Yaylalı, age. 37]. Ancak İ.Ö. 2. yüzyılın ortalarına doğru Pudicitia tipi yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır (Kraemer, age. 142 vd.; Horn 1931, 63; Horn 1972, 182 Nr. 5 vd.; D. Pinkwart, "Weibliche Gewandstatuen aus Magnesia", AntPl 12, 1973, 153 dn. 21; Linfert, age. 147 vd.; Yaylalı, age. 37). Ayrıca, tipin ilk oluşumunda üzüntüyü simgelemek ön planda tutulsa da, daha sonra özellikle İ.Ö. 1. yüzyıldan sonra yaygınlaşması, kraliçe yontularına (Livia'nın yontusunda olduğu gibi, M. Cremer, Hellenistisch-römische Grabstelen im nordwestlichen Kleinasien. I. Mysien, Asia Minor Studien 4, 1991, 82), sikkeler üzerinde tanrıça betimlerine örnek tip olması (Cremer, age. 82 dn. 395), Hellenistik Dönemle birlikte tipin artık üzüntüyü nitelediğini göstermektedir (Şahin 1999, 64).

¹³ Pinkwart, age. 149 vd. dn. 21; Linfert, age. 148 vd., Yaylalı, age. 36 vd.

¹⁴ Linfert, age. 147.

¹⁵ Linfert, age. 36.

¹⁶ Oturuş yönü ile ilişkili olarak dış kısımda yer alan bacak devamlı ön ileride, diğerinin çapraz üzerinde durur. Bu nedenle bacakların duruşu tip belirlemede herhangi bir anlam ifade etmez.

¹⁷ Şahin 1999, 63.

Bodrum Steli'nin üzerinde ayak ucunda oturan kadının sol kolu karın üzerinde, sağ kolu solundan destek olarak yukarıda ve sağ eli çene seviyesinde mantonun kenarından tutar. Mantonun sağından gelen ucu, sağ kolu bileğine kadar sarıp sol omuzdan enseye doğru gider. Solundan gelen ucu ise kalçadan itibaren toplanarak sol kolun üzerine atılır ve bileğe sarıldıktan sonra önden aşağı doğru açılarak dökülür. Stel üzerinde yer alan kadın, mantoyu sarışı ve özellikle kol devinimleri nedeni ile "Pudicitia Saufeai Tipi"nin özelliklerini yansıtmaktadır¹⁸.

Saufeia Tipi, İ.Ö. 2. yüzyılın ortalarına doğru işlenmeye başlanmış olup¹⁹ Rhodos ve Kos adalarında, Karadeniz'in kuzeyinde, Anadolu'da (özellikle İonya yöresinde) yaygındır²⁰. Yaylalı, bu tipin Kıta Yunanistan'da tutulmadığına²¹ dikkatleri çekerek, tipin yaratılmış olduğu bölge olarak Batı Anadolu'yu, özellikle de Magnesia-İzmir arasını önermektedir²². Anadolu'da İonya dışında Mysia yöresinde de, özellikle Kyzikos²³ ve Miletopolis'de, çok yaygın olmamak üzere vardır²⁴. Cumhuriyet Dönemi ile birlikte mezar heykelleri için de sevilerek kullanılmaya başlanmıştır²⁵. Tipin en erken örneğinin Tegea heykeli olduğu savlansa da²⁶, Krahmer'in bu yontu için önermiş olduğu erken tarih²⁷ daha sonraki araştırmacılar arasında taraftar bulmamıştır²⁸.

Stelin yapılmış olduğu tarihin saptanmasındaki hareket noktalarından ilki stelin mimari yapısıdır. Çünkü değişik araştırmacılar tarafından ortaya konulmaya çalışıldığı gibi, mimari yapı içerisinde yer alan triglyph-metoplu friz kuşağı genellikle Geç Hellenistik Dönem'e ait mezar stelleri üzerinde karşımıza çıkmaktadır²⁹.

Bunun dışında motif olarak figürler tek tek irdelenirse, klinede uzanan figürün yukarıya kaldırdığı sağ elinde rython tutması geleneği İ.Ö. 4. yüzyılın 2. yarısından beri bilinen bir motiftir³⁰. Ancak, figürlerin stilleri, uzanan erkeğin chiton giymesi, kline üzerinde oturan

18 Yaylalı, age. 37. Ayrıca bk. Şahin 1999, 64 vd. Bu tipi Pinkwart [Pinkwart, age. 153 dn. 21] ve Linfert [Linfert, age. 148.] Menderes Magnesia'sında bulunan Saufeia'yanın yontusuna göre "Saufeia Tipi" olarak adlandırmışlardır. İ.Ö. 62 yıllarında Magnesia Agorası'nda Athena Kutsal Alanı'na dikilen heykellerden birisi de, L. Valerius Flaccus'un gelini Saufeia'ya ait olanıdır, bu heykel için bk. İstanbul Arkeoloji Müzesi, Env.Nr. 606; Mendel III 23 Nr. 822; O. Kern, Die Inschriften von Magnesia a. M. (1890) Nr. 145; Horn 1931, 65 dn. 5; Pinkwart, age. 150 vd.; Linfert, age. 30 Lev. 4, 23; Tuchelt 1979, 176. Bu grup Özgan tarafından haklı nedenlerden dolayı İ.Ö. 1. yüzyılın başlarına tarihlenmektedir [R. Özgan, "Späthellenistische Frauenfiguren aus Karien", Akten des XIII. Internationalen Kongresses für klassische Archäologie Berlin (1988) 159].

19 Pinkwart, age. 153 dn. 21; Pfuhl-Möbius I 138 vd.; Yaylalı, age. 37.

20 Linfert, age. 148 vd. dn. 589 vd.

21 Linfert, age. 149.

22 Yaylalı, age. 37 vd.

23 Pfuhl-Möbius I-II Nr. 1008 Lev. 152, Nr. 625 Lev. 237, Nr. 1991 Lev. 287.

24 Cremer, Saufeia tipinin İ.Ö. 100'den başlayarak Kyzikos'da yalnızca bir atölyede kullanılmış olduğunu savlar (Cremer, age. 87). Öncelikle vermiş olduğu örneklerin (KSt 43-47) Saufeia Tipi ile ilişkisi yoktur: Sağ kol yukarıda, eli çene hizasında manto kenarındadır. Fakat karın üzerinde olması gereken sol kol sağına destek olmayıp, kucak üzerine doğru uzatılmıştır. Ayrıca Cremer'in Kyzikos atölyesine vermiş olduğu KSt 43 numaralı stel, stilistik ve ikonografik özelliklerine göre kanımca Miletopolis kökenlidir. Sonuç olarak bu tipin kullanılmış olduğu yöreler arasına Miletopolis de dahil edilmelidir. Ayrıca bk. Şahin 1999, 64 vdd.

25 Bieber 1977, 133 Res. 616-619.

26 Krahmer, age. 174 vd. Lev. 6; Linfert, age. 149 Res. 370.

27 Krahmer, age. 174 vd. bu heykel için İ.Ö. 3. yüzyıl tarihini önerir.

28 Linfert, age. 149 ve Yaylalı, age. 37 bu heykelin daha geç bir tarihten olması gerektiği kanısındadırlar.

29 Örnek olarak bk. Pfuhl 1905, 78 Nr. 17 Lev. 5; von Littrow 1968, 100.

30 R.N. Thönges-Stringaris, "Das griechische Totenmahl", AM 80, 1965, 16; Kieffer, age. 45-48.

kadının Saufeia Tipi'nde olması, cüceleşmiş yapıdaki hizmetçi kız ve stelin mimari yapısı bu erken tarihe uygun değildir. Bu nedenle karşılaştırılacak örnekler daha geç tarihlerden seçilmelidir.

Bodrum Steli öncelikle yaklaşık İ.Ö. 160 yılına tarihlenen Kyzikos Steli³¹ ile karşılaştırılmalıdır. Motifler farklı olsa da, özellikle kline üzerinde oturan kadınların güçlü vücut yapıları ve manto kıvrımları arasında yakın benzerlik görülmektedir. Bu benzerlik uzanan figürlerin kaslı ve iri vücut yapılarında da izlenebilir. Ancak, oturan kadının etek kıvrımlarındaki dökümlü ve yumuşak yapı, kıvrımların sayıca az ve derinde olması, bunun sonucunda oluşan kontrast yapı gibi nedenlerle Kyzikos Steli, Yüksek Hellenistik Dönem'in özelliklerini hala devam ettirmektedir. Bodrum Steli, oturan kadının sertleşmeye başlayan kıvrım yapısı, kıvrım derinliklerinin yüzeyselleşmeye ve kıvrımların sayıca artmaya başlaması gibi nedenlerle Kyzikos Steli'ne göre biraz daha geç tarihten olmalıdır.

Ancak bu geçlik Bodrum Steli'ni İ.Ö. 1. yüzyıla indirecek kadar olmamalıdır. Saufeia tiplerinin işlenmiş olduğu ve 1. yüzyıla tarihlenen Samos'dan 154 ve 155 numaralı steller³² bu saptamamızı doğrular. Kadınların hantallaşan vücut yapıları, elbise üzerindeki kıvrımların abartılı şekilde artması ve vücudun hareketi ile uygunluğunu kaybetmesi sonucunda kıvrımların artık süs veya boş alanı doldurma motifleri olarak karşımıza çıkması gibi özellikler nedeni ile Bodrum Steli kesinlikle bu döneme inmemelidir. Bu sonucun doğruluğunu uzanan erkekler de üst ve alt vücudun orantısını kaybetmesi, yine manto üzerinde yer alan çok sayıdaki amaçsız kıvrımlar ile kanıtlamaktadır.

Steli, yaklaşık benzer motifler nedeni ile Miletopolis'den TB 41 numaralı stel ile karşılaştırabiliriz. TB 41 numaralı stel, figürlerin yüksek kabartma şeklinde işlenmesi ile oldukça etkilidir. Ancak, güçlü hareketin kaybolmaya başlaması, elbiselerin yer yer derin kıvrım çanaklarına sahip olmasına rağmen, sanki çamurdan oyulmuş havasından ve elbisenin sert metalik görünümünden kurtulamaması nedenleriyle İ.Ö. 2. yüzyılın son çeyreğine tarihlenmektedir³³. Stel, oturan kadının yumuşak ve canlı elbise yapısı, henüz doğallığını koruyan elbise kıvrımları gibi nedenlerle TB 41 numaralı stelden daha erken bir tarihte yapılmış olmalıdır.

Bodrum Steli son olarak yine Miletopolis'den TB 8 numaralı stel ile karşılaştırılabilir³⁴. Sol yanda oturan kadının uzun ve güçlü bacakları, parçalanıp barok yapısını kaybetmeye başlayan etek kıvrımları, kıvrımların şematize olmamış canlı ve hareketli görünüşünü hala devam ettirmeleri, Miletopolis Steli'nin İ.Ö. 150-140 arasındaki bir tarihe yerleştirilmesini gerektirmektedir³⁵. Güçlü hareketin azalmış da olsa varlığını koruması, az sayıda ancak derin kanallı elbise kıvrımlarının yerini parçalanmaya ve yüzeyselleşmeye bırakması Miletopolis ve Bodrum stelleri arasındaki ortak özelliklerdir. Bu nedenle de stelin, fazla aşağı inmemek üzere, İ.Ö. 2. yüzyılın 3. çeyreğine tarihlenmesi uygun olacaktır.

³¹ Thönges-Stringaris, age. 76 Nr. 54 Beil. 28.1; Pfuhl-Möbius II 382 vd. Nr. 1555 Lev. 225; S. Schmidt, Hellenistische Grabreliefs (1991) 62 Res. 70.

³² Horn 1972, 176 vd. Lev. 92.

³³ Şahin 1997, 189 Lev. 22.1

³⁴ Pfuhl-Möbius I-II Nr. 467 Nr. 1942 Lev. 281; Şahin 1997, 188 Lev. 21.3.

³⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Şahin 1999, 33 vd.

Stel II

Buluntu Yeri : Bilinmiyor.

Yükseklik: 0.57 m.; Genişlik: 0.755 m.; Kalınlık: 0.24 m.

Resim Alanı : Sol Yarı Yükseklik: 0.42 m.; Sağ Yarı Yükseklik: 0.46 m. Genişlik: 0.62 m.;
Derinlik: 0.05 m.

Küçük kristalli beyaz mermer. İki parçanın birleştirilmesi ile tamamlanmış, ancak birleşme yerlerinde eksik parçalar vardır. Bu eksiklikler modern dolgu ile giderilmeye çalışılmıştır. Stel genelinde etkili aşınma olup, sağ alt köşe eksik, kenarlarda ve kırık hatı boyunca çarpmalar göze çarpar. Kadının vücudunun üst yarısı, başı da dahil olmak üzere önemli ölçüde eksiktir. Ayrıca diğer figürlerin yüzlerinde ve kadının bacakları üzerinde kopmalar vardır.

Sağ yanda, üzeri örtülü, işlemeli bacaklı klinede, üstüste iki yastıktan sol dirseği ile destek alarak uzanan erkek figürü yer alır. Figürün bir önceki stelde olduğu gibi yukarıya doğru kalkık, sağ eli bir rython, sol eli ise derin kase tutar (Res. 4,5). Vücudun üstü çıplak, belden aşağısını manto örter. Sol arkadan gelen ve ucunda kurşun ağırlık bulunan³⁶ mantonun ucu yataktan aşağıya doğru sarkar.

Klinenin ayak ucunda oturan kadın cepheden işlenmiştir (Res. 4,5). Ayaklarını sola doğru uzatırken, üst vücudu ve özellikle de başı uzanan figüre dönüktür. Etkili aşınma nedeni ile tam belli olmasa da, Berlin'den Sk. 822 numaralı mezar stelinde olduğu gibi³⁷, solu ile bir yastığa yaslanıp sağ elini ise yemek masasının üzerine doğru uzatmış olmalıdır. Chiton üzerine manto giymiştir. Manto bacakları örter, ancak kadının korunan saç topuzundan anlaşıldığı kadarı ile kadının başı açıktır. Ayakları bir ayak sehpasının üzerindedir.

Sol köşede oldukça iri yapılı bir hizmetçi kız ayakta durmaktadır (Res. 4,6). Cepheden verilmiş olan hizmetçi hafif soluna dönüktür ve kline üzerinde bulunanlara bakar. Belden kemerli uzun bir elbise giymiştir ve saçını efendisi gibi başının arkasında topuz yaparak bağlamıştır. Aşağı sarkan sağ elinde bir oinochoe, göğüs üzerinde tuttuğu sol elinde ise üzerinde nar ve kek seçilebilen bir tepsî tutar. Bunun arka planında ise, yüksek bir kylikeion ve üzerinde şarap karıştırma kabı olarak kullanılan volütlü bir krater yer alır.

Ayak sehpasına oranla, bulunduğu zemin nedeniyle daha aşağıda duran yemek masası klinenin önüne gelecek şekilde sağ ortadadır. Oldukça yüksek işlenen yuvarlak yemek masasının bacakları at ayağı şeklindedir ve bacakların arasında destek çataları bulunur. Masanın üzerinde sadece sağdan sola doğru kek, nar ve peksimet seçilmektedir.

Uzanan figürün sağında, büyük çoğunluğu sağ pilaster üzerine gelecek şekilde işlenmiş olan ve ölenin ruhunu temsil eden bir yılan³⁸, klinenin bacağından destek alarak sol elinde tuttuğu derin kaseye doğru hamle yapmaktadır. Yılan, ruhu simgelemesi nedeni ile yeralının, yani Hades'in belirteci olmalıdır³⁹. Yılanı yiyecek verme ise, olasılıkla, ölen kişinin

³⁶ Bu tür mantonun kenarlarına tutturulmuş olan kurşun ağırlıklar giysinın gergin bir şekilde durmasına yardım etmektedir.

³⁷ von Littrow 1968, 103 vdd. Lev. 19.1.

³⁸ M.P. Nilsson, Geschichte der griechischen Religion in: Handbuch der Altertumswissenschaft V.2, Bd. I,2 (1955) 198 vd.; H. Vetters, Der Schlangengott. Studien zur Religion und Kultur Kleinasiens (1979) 976.

³⁹ Horn 1972, 52.

ruhunun kişileşmesini ve böylece ölenin bir anlamda kendi ruhunu beslemesini temsil etmektedir⁴⁰. Bu nedenle de burada ziyafetin normal bir davet değil de, ölenin kahramanlaşması ile ilintili olduğu anlatılmak istenmektedir⁴¹. Ayrıca, arka plan dört noktadan tutturulan bir perde ile sınırlanmıştır. Perdenin sol yandaki askısının içerisinde bir kalkan, ölen kişinin kahramanlaşmasını başka bir boyutta vurgulamaktadır⁴².

Yarı uzanmış şekilde $\frac{3}{4}$ cepheden oturup, üst vücudu soluna doğru döndürüp uzanan erkeğe bakmaya çalışırken, bacakları ters yöne doğru uzatmış şekilde betimlenen kadın tipi steller üzerinde alışıldık bir motif değildir⁴³. Olası yastıktan destek alır şekilde oturmuş şekli ve de daha da önemlisi bu tür sahnelerde mantonun başla birlikte vücudun üst yarısını açık bırakacak şekilde giyilmesi kadının da uzanan erkek gibi kahramanlaştırıldığına işaret eder⁴⁴.

Erkeğin yarı çıplak olması, uzanış pozisyonu ve kaldırdığı sağ elinde rython tutması, kadının mantosunu üst vücudunu açık bırakacak şekilde giyinmesi, yılan ve arka zeminde işlenen kalkan bu stel üzerinde Antik Çağ'ın popüler konularından olan kahramanlar kültürünün betimlendiğini açıkça göstermektedir⁴⁵. Bu stel, kahramanlaşmalar ve yılan gibi motifler nedeni ile bir adak levhası olmalıdır. Resim alanının stelin enine doğru yerleştirilmiş olması da bu durumu bir ölçüde desteklemektedir. Çünkü, adak stellerinde kompozisyon genellikle stelin enine doğru yerleştirilmiştir⁴⁶. Burada hem uzanan erkek, hem kadın öldükten sonra kahramanlaştırılmışlar, daha küçük boyutta işlenmiş olan hizmetçilerinin servisi ile de kendi ölü yemeklerini kutlamaktadırlar.

Stelin tarihini belirlemek için öncelikle yarı uzanır şekilde oturmuş kadınların bulunduğu stellerle karşılaştırmak gerekir. Karşılaştırılabilecek erken tarihli örneklerden birisi İstanbul⁴⁷, diğeri Kopenhag⁴⁸, sonuncusu ise Atina'dandır⁴⁹. Her üç stel de İ.Ö. geç 4. yüzyıl veya yaklaşık 300 civarına tarihlenmişlerdir. Bodrum Steli'nde kline üzerinde oturan kadın fikir veremeyecek oranda aşınmış olduğu için, karşılaştırmayı kadınlar arasında yapamıyoruz. Ancak her üç stelde de uzanan erkeklerin stel üzerine yerleştiriliş şekillerine bakılırsa,

⁴⁰ von Littrow, 1968, 109.

⁴¹ R. Känel, "Zwei hellenistische Grabstelen aus der Umgebung von Kyzikos in Basel", Studien zum antiken Kleinasien II. Asia Minor Studien 8 (1992) 113.

⁴² Bu konudaki görüşler için ayrıca bk. Pfuhl 1905, 151 vd.; von Littrow 1968, 111 dn. 46.

⁴³ Bu türde bilinen çok az örnek için bk. Svoronos, Nat. Mus. I, II Lev. 84, 81 ve 179; EA 4000; Mendel III 93 Nr. 879; Pfuhl 1935, 35 Res. 18; F. Poulsen, Catalogue of Ancient Sculpture in the Ny Carlsberg Glyptotek (1951) Nr. 235; Billedtavler Lev. XVII; Thönges-Stringaris, age. 80 Nr. 78 Beil. 11.2, 86 Nr. 127 Beil. 12.2, 86 Nr. 128 Beil. 15; von Littrow 1968, 103 vd. dn. 3 Lev. 19.1; Pfuhi-Möbius II 431 Nr. 1791 Lev. 259, 446 vd. Nr. 1859 Lev. 267, 448 Nr. 1867 Lev. 267, 449 Nr. 1868 Lev. 268; Bieber 1981, 154 Res. 655; Schmidt, age. Res. 52 vd. 61;

⁴⁴ Krş. Svoronos, Nat. Mus. I Lev. 86 vd., 1518 Lev. 89; C. Blümel, Die klassisch griechischen Skulpturen (1966) Nr. 70, 98 vd. Res. 102, 132, 134. Bu konuda ayrıca bk. von Littrow 1968, 103 vd.

⁴⁵ Kahramanlık ifadesi olan ölü yemeği sahneli kabartmalı levhaların bilinen ilk örnekleri İ.Ö. 7. yüzyıldan itibaren Doğu sanatında karşımıza çıkmaktadır. Örnek olarak Assurbanipal'ın (İ.Ö. 672-630) resmedildiği ziyafet sahnesi: Thönges-Stringaris, age. 6 vd. Beil. 2. İ.Ö. geç 6. yüzyıla birlikte ise motifin Batı'ya taşındığı görülmektedir. Erken örnekler için bk. Thönges-Stringaris, age. 3 vdd. Daha sonra beğeni görmesinden dolayı olmalıdır ki, şablon varlığını Roma Dönem'i içlerine kadar sürdürür.

⁴⁶ Değişik örnekler için bk. Thönges-Stringaris, age. passim.

⁴⁷ Thönges-Stringaris, age. 86 Nr. 128 Beil. 15.1.

⁴⁸ Thönges-Stringaris, age. 86 Nr. 127 Beil. 12.2.

⁴⁹ Thönges-Stringaris, age. 80 Nr. 78 Beil. 11.2.

üst gövdelerinin ve bacaklarının cepheden işlenmiş oldukları, diğer bir anlatımla arka plandaki derinlik anlayışının henüz tam anlamıyla oluşmamış olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bodrum Steli'ndeki uzanan erkeğin üst vücudunun bir ölçü döndürülmesi ve buna paralel olarak vucut uzuvları üzerinde kısaltmaların başarılı bir şekilde verilmiş olması alan derinliği yaratmıştır. Bu nedenle de stelimiz bu erken tarihlî üç örnekten de daha sonraki bir tarihten olmalıdır. Erkeğin uzanıyor olmasına rağmen, barok ve etkili işlenen kas yapısı da bu saptamayı kanıtlamaktadır. Çünkü, hareketsiz olmasına karşın, ağır bir yük kaldırıyor-muş veya bir mücadeleye girişmiş şekilde gerilmiş kas yapısına sahip erkeklerin betimlendiği figürler Yüksek Hellenistik Dönem'in bir özelliği veya modası olarak karşımıza çıkmaktadır⁵⁰. Bodrum steli de, üzerinde yer alan erkeğin uzanıyor olmasına rağmen şişkin işlenmiş pazuları ve barok göğüs - karın kasları nedeni ile Yüksek Hellenistik Dönem'e girmiş olmalıdır.

Figürlerdeki dönmeler ve arka plana yerleştirilen perde ve kalkan ile resim alanı üzerinde belli oranda bir derinlik elde edilmiştir. Resim alanının arkaya doğru hacim kazanması anlamına gelen derinlik kavramı özellikle Telephos Frizi ile birlikte gerçek şekilde kullanılmaya başlanmış⁵¹, Roma Dönemi'nde ise bu uygulama çok daha başarılı bir şekilde kullanılmıştır⁵². Ayrıca Carroll-Spillecke'e göre arka planın perde ile sınırlanması İ.Ö. 2. yüzyıldan önce hiçbir kabartmada görülmez⁵³; perdenin bilinen ilk örneği ise İ.Ö. 165-159 yılları arasına tarihlenen Telephos Frizi'nde⁵⁴ karşımıza çıkmasından sonra özellikle yüzyılın ortalarından başlayarak mezar stelleri üzerinde yaygınlaşmıştır⁵⁵. Bu özelliklerden hareketle stel için bir üst sınır belirlenebilmektedir.

Sahneler farklı olsa da, arka plandaki perde, yarı çıplak uzanan erkek gibi benzer motiflerin bulunduğu Teos Steli⁵⁶ steli için Pfuhl-Möbius İ.Ö. 2. yüzyılın başlarını önerirken, Thönges-Stringaris 150 civarına tarihler. Uzanan erkeklerden chiton giymemiş olanı, vücutta, özellikle de karın kaslarında artık yumuşamanın başlaması, kasların vücut içerisinde erimesi, dolayısı ile de Yüksek Hellenistik Dönem'in barok yapısının artık yok olmaya başlaması gibi özellikleri ile 2. yüzyılın ortalarına tarihlenen Bergama Hera Tapınağı'nda bulunan torso⁵⁷ ile karşılaştırılabilir. Bu karşılaştırma da Thönges-Stringaris'i haklı çıkartarak, Teos Steli'nin yüzyılın başlarına değil de, ortalarına tarihlenmesini gerektirmektedir. Bu sonuca göre "bizim stelimizin yeri neresi olmalıdır sorusunun cevabını" ise yine uzanan erkeğin barok görünümlü kas yapısı vermektedir. Erkeğin etkili kas yapısı, kıvrımların az sayıda olmasına rağmen kıvrım kanallarının henüz tam anlamıyla yüzeyselleşmemesi

⁵⁰ Örnek olarak bk. Bergama'dan Galathlar grubu [B.S. Ridgway, Hellenistic Sculpture I (1990) Lev. 141 vdd.], Uyuyan Satyr (Bieber 1981, Res. 450-451), Bergama Zeus Altarı Friz Kabartmaları (H. Kähler, Der große Fries von Pergamon (1948).

⁵¹ Değişik örnekler için bk. K.P. Stähler, Das Unklassische im Telephosfries, Orbis Antiquus 23 (1966).

⁵² Örnek için bk. P. Zanker, Augustus und die Macht der Bilder (1990) 71 vd. Res. 49 vdd.

⁵³ M. Carroll-Spillecke, Landscape Depictions in Greek Relief Sculpture. European University Studies-Archeology 11 (1985) 1985, 63 vdd.

⁵⁴ Stähler, age. passim; von Littrow 1972, 113 Lev. 10.

⁵⁵ Bu konudaki örnekler için ayrıca bk. Carroll-Spillecke, age. 64 vd.

⁵⁶ Thönges-Stringaris, age. 88 Nr. 140 Beil. 28.2; Pfuhl-Möbius II 458 Nr. 1908 Lev. 275.

⁵⁷ Horn 1931, 49 vd. Lev. 20.2; R.R.R. Smith, Hellenistic Sculpture (1991) 64 Res. 63. Bu yontunun Zeus olduğu savlansa da, (R. Özgan'ın sözlü ifadesine göre) torsonun korunan boynunda sakal izine rastlanmaması bu olasılığı zayıflatmaktadır.

nedenleri ile stelimiz Yüksek Hellenistik Dönem'in stilini hala devam ettirmektedir. Bu durumu enerjik ve güçlü yapısı ile hizmetçi kız da kanıtlamaktadır. Bu nedenlerden dolayı da stelimiz Telephos Frizi'nden biraz daha geç, Teos Steli'ne ise yakın olmak üzere biraz daha erken tarihten, İ.Ö. 160-150, olmalıdır.

Her ne kadar, genellikle İ.Ö. 3. yüzyıldan sonra işlenen kabartmalar veya yontularda erkekler kısa kollu chiton giyer şekilde resmedilmiş olsalar da⁵⁸, stelimizin Yüksek Hellenistik Dönem'deki yerini belirlemede uzanan erkeğin chiton giymiş veya giymemiş oluşundan hareket ederek bir sonuca ulaşmak zordur. Çünkü, yukarıda Teos Steli'nde de görüldüğü gibi, İ.Ö. 2. yüzyıla tarihlenen steller arasında yarı çıplak uzanan erkekler bulunmaktadır⁵⁹. Bu durum da üst vücuttaki çıplaklığının tarihlenmede sağlam bir kriter olmadığını göstermektedir.

Hizmetçi kızın iri yapılı işlenmiş olması yine Klasik Dönem'den gelen bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır (Res. 6)⁶⁰. Ancak Geç Hellenistik Dönem kabartmalarının üzerinde cüceleşmiş hizmetçilerin yanında iri yapılı hizmetçilerin de betimlenmiş olması⁶¹, hizmetçi boyunun dönem stili ile değil de, doğrudan atölye şablonu ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu makalede Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nde korunan iki mezar steli değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bunlardan birincisi, he ne kadar erkeğin uzanış pozisyonu ve elinde tuttuğu rythonu nedeni ile kahramanlaştırılmış olsa da, kompozisyonun stel üzerine dikine yerleştirilmesi, arka plandaki perde, hizmetçiler gibi nedenlerle bir mezar steli iken; diğeri, kompozisyonun stelin enine doğru yerleştirilmiş olması, hem erkeğin hem kadının kahramanlaştırılması, erkeğin yarı çıplak olması ve özellikle de kompozisyonda yer alan yılan nedeni ile bir adak levhası olmalıdır.

Müze envanter kayıtlarında bunlardan ilkinin buluntu yeri belirli iken, diğerrinin nereden müzeye kazandırılmış olduğu saptanamamıştır. Ancak her iki stel birbirleri ile karşılaştırılırsa bir takım benzer özelliklerin olduğu görülecektir: Resim alanlarında kompozisyonların farklı olmasına rağmen, arka planda perdenin olması, özellikle de perdelerin tutturuluş biçimi her ne kadar yaygın bir motif olsa da uzanan figürlerin yukarıya kaldırdıkları sağ ellerinde rython tutmaları; klinelerin örtülü olması; klinelerin sağ bacaklarının kısmen kline örtüsünün altından görülmesi ve bunun yanında kline bacaklarının alt taraflarının, ucunda asılı bir ip bulunan çana benzemesi; yemek masalarının bacaklarının arasında destek çıtalarının bulunması gibi benzer özelliklerin varlığı göze çarpmaktadır. Stellerin yapılmış oldukları tarihlerin de birbirlerine yakın olması bu benzerliklerin tesadüften çok, bunların, aynı atölye olmasa bile, birbirlerini yakından tanıyan atölyelerin üretimi olduklarını göstermektedir. Bu sonuç da, eğer birinci stelin geliş yerini gösteren envanter kayıtları doğru ise, Myndos'ta üretimde bulunan bir atölye veya atölyelere işaret etmektedir.

⁵⁸ Deubner, age. 613; von Littrow 1968, 111.

⁵⁹ Örnek olarak bk. Pfuhl-Möbius II 382 Nr. 1554 Lev. 225, 386 Nr. 227 Lev. 1569, 458 Nr. 1908 Lev. 275.

⁶⁰ Hizmetçiler Hellenistik Dönem'le birlikte, özellikle de İ.Ö. 2. yüzyılda boy olarak küçülmeye, hatta cüceleşmeye başladılar. E. Atalay, "Ein Späthellenistisches Grabrelief aus Ephesos", AA 1973, 234, bu durumu, efendiler ile hizmetçiler arasındaki sosyal statünün belirlenmesi şeklinde açıklamak ister.

⁶¹ Örneğin Samos mezar stelleri arasında bu özellik izlenebilir, bk. Horn 1972, passim.

Araştırmalarımız da Myndos üretimi olan eserler bu iki mezar steli ile sınırlı kalmamaktadır. Bunlara İ.Ö. 2. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen ve üzerinde Acheloos ve Nympheler'in konu edilmiş olduğu bir adak levhası daha eklenebilir⁶². Çünkü yine müze kayıtlarına göre bu adak levhası da Myndos'tan getirilmedi. Bu sonuçta, Myndos'taki atölye veya atölyeleri lokalize edilebilecek eserlerin ileride sayıca artacağına işaret etmektedir.

Kısaltmalar

Bu çalışmada AA 1992, 743 vdd.'da belirtilen kısaltmalara ek olarak aşağıdaki kişisel kısaltmalar kullanılmıştır:

- Bieber 1977 : M. Bieber, *Ancient Copies Contributions to the History of Greek and Roman Art* (1977).
- Bieber 1981 : M. Bieber, *The Sculpture of the Hellenistic Age* (1981).
- Horn 1931 : R. Horn, *Stehende weibliche Gewandstatuen in der hellenistischen Plastik. RM 2. Erg.-H.* (1931).
- Horn 1972 : R. Horn, *Hellenistische Bildwerke auf Samos. Samos XII* (1968).
- von Littrow 1968 : H. von Littrow, "Vier Totenmahlreliefs der Berliner Antiken-Sammlung", *FuB 10*, 1968, 103-112.
- von Littrow 1972 : H.H. von Littrow, "Untersuchungen zur Reliefgestaltung des Telephosfrieses", *FuB 12*, 1972, 103-121.
- Pfuhl 1905 : E. Pfuhl, "Das Beiwerk auf den ostgriechischen Grabreliefs", *JdI 20*, 1905, 6-155.
- Pfuhl 1935 : E. Pfuhl, "Spätionische Plastik", *JdI 50*, 1935, 9-48.
- Şahin 1997 : M. Şahin, "Figürliche Grabstelen und Weihreliefs aus Miletupolis", *IstMitt 47*, 1997, 179-197.
- Şahin 1999 : M. Şahin, *Miletopolis Kökenli Figürlü Mezar Stelleri ve Adak Levhaları* (1999).
- Tuchelt 1962 : K. Tuchelt, *Tiergefäße in Kopf- und Protomengestalt. IstForsch 22* (1962).
- Tuchelt 1979 : K. Tuchelt, *Frühe Denkmäler Roms in Kleinasien I* (1979).

⁶² Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nde korunan bu adak levhası (Env. Nr. 2) için bk. H.P. Isler, *Acheloos* (1970) 30, 32 Nr. 29; *LIMC I 23* vd. Nr. 194 "Acheloos" (Isler).

Summary

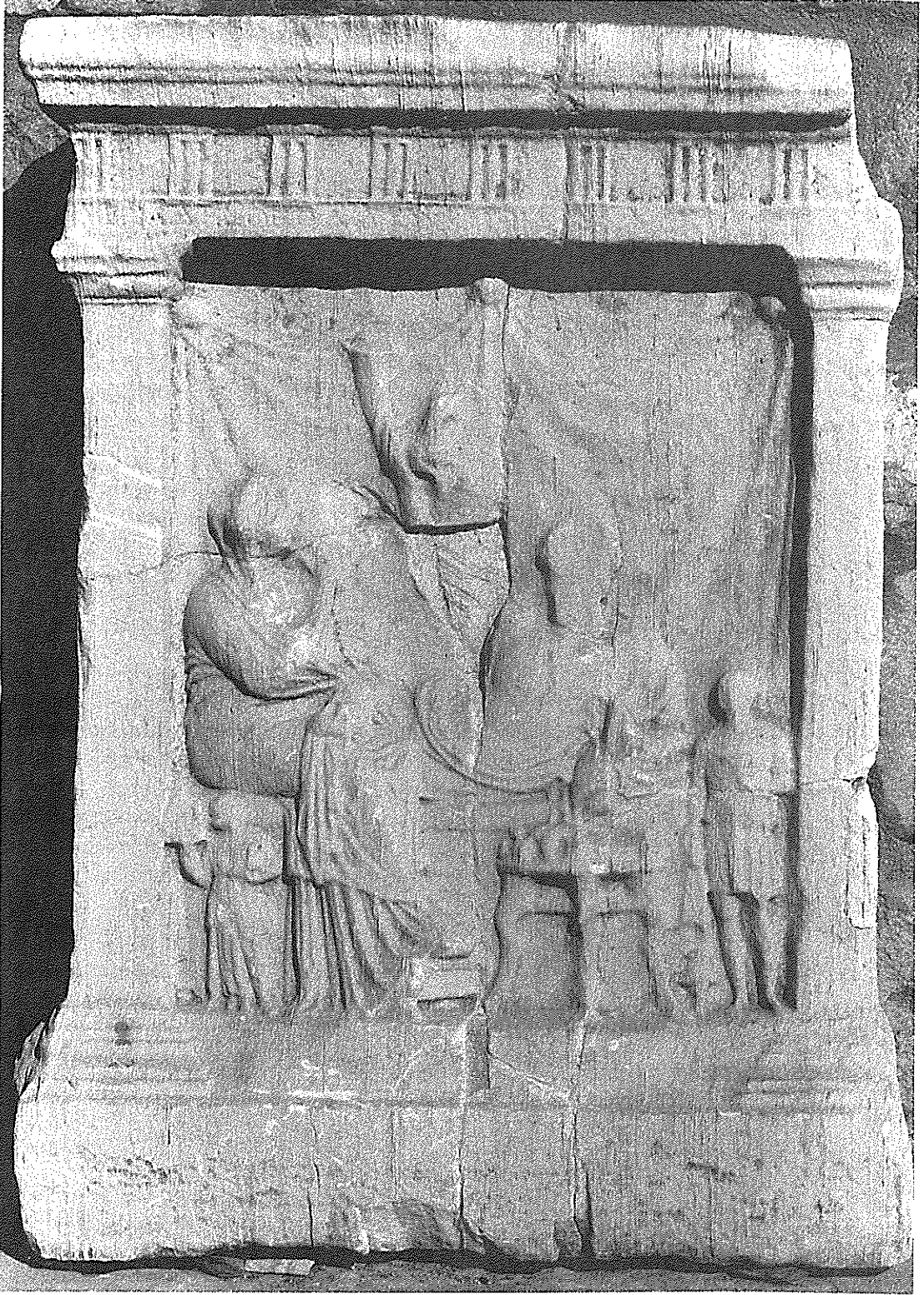
Two Stelae Depicting Funerary Meals From Myndos

The two stelae discussed in this article are today in the Bodrum Museum and were most probably discovered in Myndos, today called Gümüşlük. The antique city of Myndos, what little remains of it today, is situated on the west coast of the Caria Peninsula close to Halicarnassus (Bodrum).

According to the Museum records, Stele I, which depicts a scene of a funerary meal, must have come from Myndos (Gümüşlük). The main subject of this representation is a male figure reclining on the *kline*, who can be considered to have been immortalised by this posture and by the *Rhyton* he holds in his right hand. On the right side of him, a woman is sitting. We observe that the woman is depicted as a *Pudicitia* or *Pudicitia Saufeia* from the way she carries her mantle and holds her arm, while with her right hand, she holds her mantle close to her chin. Judging from stylistic criteria, Stele I can be dated to the 3rd quarter of the 2nd century B.C.

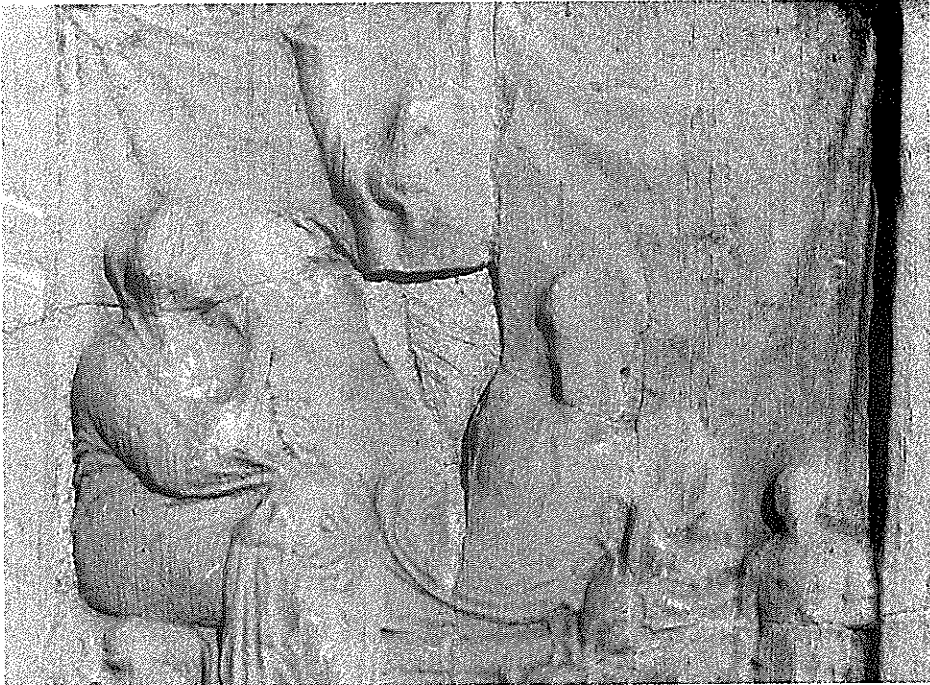
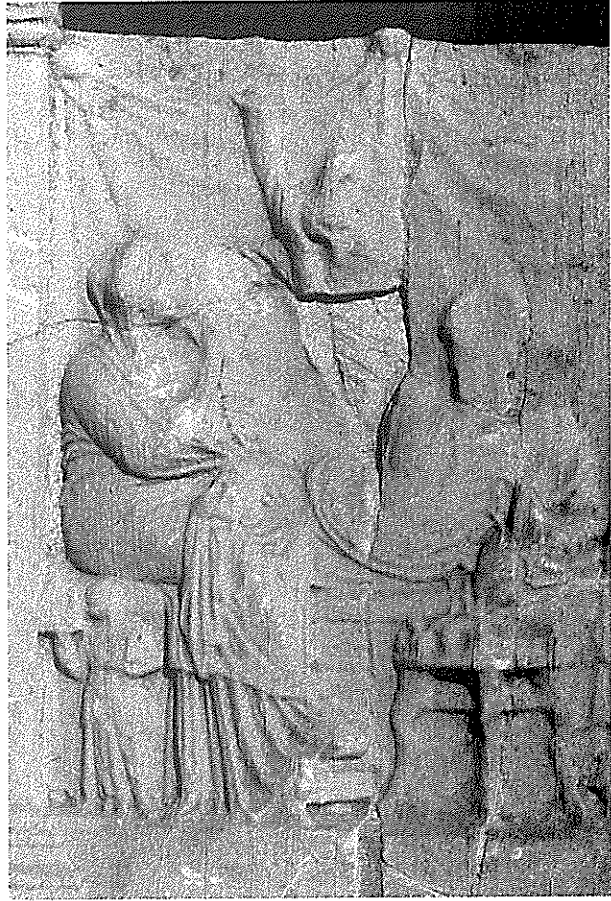
A similar representation can be observed carved on Stele II. In this scene, the man reclining on the *kline* can also be considered to have been immortalised with the picture of a snake and also by the *Rhyton* held in his right hand. The position of the man's feet and the way the woman sits in front of him are seen as rare examples of the depiction of this pose within the iconography of votive stele. Since the upper part of the woman's body is not covered, but exposed, she can also be considered to have been immortalised. With regard to stylistic criteria, this stele can be dated to the same period as stele 1, to between 160 and 150 B.C.

Although information about where Stele II was found is not recorded in the Museum records, both stelae can be understood to have originated from the same workshop, because of the resemblances shared between them, and this sculptural workshop most probably was located at Myndos.

Resim 1 Stel I, Env. No: 1.2.92

Resim 2
Stel I,
Env. No: 1.2.92

Resim 3
Stel I,
Env. No: 1.2.92

Resim 4 Stel II.

Resim 5 Stel II.

Resim 6 Stel II.

İçindekiler / Contents

Gülsün Umurtak <i>Observations on a Group of Pottery Finds from the EBA Levels at Bademağacı Höyük</i>	1
Fahri Işık <i>"Yunan Mucizesi Var mıydı?"</i>	13
Frank Kolb <i>Hanedanlık Yerleşiminden Otonom Kente Gelişme: Klasik Çağ'da Likya'da Akültürasyon</i>	37
F. Fatih Gülşen <i>The Doric Rock Tomb at Antipbellos</i>	63
Burhan Varkıvaç <i>Miniaturlampen aus dem Demeterheiligtum in Kaunos</i>	87
Mustafa Şahin <i>Myndos'tan Ölü Yemeği Sahneli İki Stel</i>	97
Gül Işın <i>The Ruins at Kozan-Bodrumkaya: Pednelissos</i>	111
Boris A. Raev - E.I. Bepalyj <i>The "Vorontsovski 3" Kurgan, Krasnodar Region</i>	129
Paul Kessener - Susanna Piras <i>The Aspendos Aqueduct and the Roman-Seljuk Bridge Across the Eurymedon</i>	149
B. Yelda Olcay <i>Tarsus Cumhuriyet Alanı Kazısı Cam Buluntuları</i>	169
Lale Doğer <i>İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonları'ndaki Sualtı Buluntusu Slip Teknikli Bizans Seramikleri</i>	179
Muhammet Güçlü <i>Varsaklar'ın Yerleşim Bölgeleri: Antalya Yöresinde Varsaklar</i>	195
Ertuğ Öner <i>Zur Geomorphologie der Eşen - Deltaebene und des antiken Hafens von Patara in der Südwesttürkei</i>	207
Ergun Kaptan <i>Kelenderis'de Demir Cevheri Metalurjisi</i>	221

İsteme Adresi / Orders

Kaleiçi Barbaros Mah. Kocatepe Sok. No.25 07100 ANTALYA - TÜRKİYE
Tel: (0 242) 243 42 74 e.mail: AKMED@akmed.org.tr